

Carolina Lenarduzzi, *Katholiek in de Republiek. De belevingswereld van een religieuze minderheid 1570-1750* (Nijmegen: Vantilt, 2019, 476 pp., ISBN 9789460044762).

Hoewel het uiterlijk van een boek nog weinig hoeft te zeggen over de inhoud, kan de lezer er nauwelijks omheen hoe mooi deze uitgave van *Katholiek in de Republiek* is. Het boek, een bewerking van het proefschrift dat de jurist en historicus Carolina Lenarduzzi in 2018 verdedigde aan de Universiteit Leiden, is verfraaid met een groot aantal afbeeldingen van schilderijen, primaire bronnen en objecten. De afbeeldingen en inhoudsopgave beloven een gedetailleerd en tastbaar inkijkje in hoe het was om katholiek te zijn in de gereformeerde Republiek. Door middel van een grote hoeveelheid bronnen, variërend tussen onder andere kronieken, dagboeken, poëzie, liederen, klederdracht en relikwieën, neemt Lenarduzzi de lezer mee in het dagelijks leven van katholieken in de Republiek, waarbij politieke, religieuze en economische ontwikkelingen altijd op de achtergrond sluimeren.

Waar in voorgaande jaren de aandacht vooral uitging naar tolerantie, co-existentie en de dynamiek tussen verschillende confessies hebben historici zich in het afgelopen decennium ook steeds meer beziggehouden met de interne dynamiek van de vroegmoderne katholieke gemeenschap (12-13). Deze verschuiving heeft geresulteerd in meerdere studies die verschillende aspecten van de heterogene katholieke gemeenschap en identiteit hebben belicht. Zoals Lenarduzzi beargumenteert, ontbrak echter nog een systematisch onderzoek van deze dynamiek binnen de katholieke gemeenschap in de gehele Republiek. Deze lacune vult Lenarduzzi door zich af te vragen wat het betekende om katholiek te zijn in de gereformeerde Republiek en wat een inwoner van de Republiek nu eigenlijk tot een katholiek maakte (13). Deze insteek heeft tot gevolg dat de auteur eerdere studies voornamelijk onderbouwt en aanvult, meer dan dat ze zich in deze publiksuitgave expliciet mengt in bredere historiografische debatten.

De hoofdstukken van het boek zijn onderverdeeld in drie delen, waarbij het eerste deel gericht is op de verschuiving van de katholieke speelruimte naar de marges van de samenleving en hoe de katholieken vervolgens een plek probeerden veilig te stellen binnen de gereformeerde samenleving. Lenarduzzi onderzoekt de verschillende strategieën die katholieken inzetten om met hun gemarginaliseerde status om te gaan. Het spannendste onderwerp dat zij in dit deel en specifiek het derde hoofdstuk behandelt zijn de verschillende vormen die de katholieke herinneringscultuur aanneemt. Ze laat overtuigend zien hoezeer de religieuze identiteit van katholieken verweven was met hun plaatselijke loyaliteit. Dit blijkt

bijvoorbeeld uit de aandacht binnen katholieke herinneringsculturen voor processies en bedevaarten die vaak sterk aan de stad verbonden waren. Ook religieuze objecten, of juist de afwezigheid hiervan, konden functioneren als dragers van herinneringen. Vooral de verontwaardiging bij de katholieken omtrent de discrepantie tussen het vernielen van de minder kostbare religieuze objecten door gereformeerden en het bewaren van de waardevolle voorwerpen komt duidelijk naar voren in het verhaal van Lenarduzzi. Juist de zaken die het felst bestreden werden door de calvinisten werden een steeds belangrijker onderdeel van de katholieke herinneringscultuur en de vorming van de katholieke identiteit (142).

Het eerste deel van het boek vormt eigenlijk een kapstok waaraan deel II en III zijn opgehangen. Deel I schetst een beeld van de katholieke ruimte en de grenzen daarvan, deel II kleurt deze verder in door te kijken naar katholieke gedragscodes en in deel III staat de vergelijking met de positie van de katholieken in de Generaliteitslanden centraal. Deze benadering heeft tot op zekere hoogte tot gevolg dat de verschillende delen elkaar af en toe overlappen en er herhaling in het boek zit. Dit is vooral het geval tussen het eerder beschreven derde hoofdstuk in deel I en het daaropvolgende hoofdstuk 'Van kloppenhabijt tot relieken' in deel II. In beide hoofdstukken spelen objecten een belangrijke rol: in het derde hoofdstuk gaat het vooral om het belang van objecten bij het vormen en vasthouden van herinneringen en in het vierde hoofdstuk ligt de nadruk meer op de functie van objecten in de geloofsbeleving van katholieken en hoe deze een essentieel aspect vormden van de katholieke habitus. Vaak zijn de katholieke geloofsbeleving en gedragscodes echter sterk verbonden aan hun herinneringscultuur, waardoor de hoofdstukken elkaar af en toe herhalen.

Dit betekent niet dat het tweede deel geen interessante nieuwe zaken aansnijdt. In dit deel, getiteld 'Katholieke gedragscodes', bestudeert Lenarduzzi de manier waarop katholieken naar de wereld keken en de manier waarop zij omgingen met hun veranderde positie. Vooral haar beschrijving van de verering van relieken is boeiend. Ze beschrijft hoe deze relieken een manier waren voor katholieken in de gereformeerde Republiek om zich verbonden te voelen met een breder, transnationaal netwerk. Eenzelfde argument maakt Lenarduzzi over katholieke klanklandschappen: tijdens de eredienst werden overal dezelfde gezangen aangeheven, wat het gevoel van transnationale saamhorigheid versterkte.

In het laatste deel benadrukt Lenarduzzi de dynamiek van de katholieke gemeenschap in de Republiek en richt zich onder andere op de katholieken in de Generaliteitslanden. De Generaliteitslanden, waaronder bijvoorbeeld Staats-Brabant, waren de gebieden die na de Vrede van Münster in 1648 onder het gezag van de Staten-Generaal waren gekomen. De positie en de houding van de katholieken in de Generaliteitslanden verschilden voornamelijk van hun geloofsgenoten in het Noorden in de zin dat zij veel later, namelijk pas vanaf 1648, een subcultuur werden en sterk beïnvloed

waren door de contrareformatie. Het feit dat de Generaliteitslanden een grensgebied waren, loopt als een rode draad door dit hoofdstuk. Hierdoor was de bewegingsvrijheid voor katholieken aanmerkelijk groter dan in de rest van de Republiek. Bovendien versterkte de nabijheid van het katholieke buitenland het gevoel dat het katholicisme als dominante religie hersteld zou worden. Ook hadden zij een duidelijker sociaal en cultureel overwicht dan hun geloofsgenoten in het Noorden, waardoor Lenarduzzi concludeert dat het in het geval van de Generaliteitslanden logischer is om te spreken van een katholieke tegencultuur dan van een subcultuur.

Lenarduzzi schrijft dat zij aanmerkelijk minder egodocumenten tot haar beschikking had voor de katholieken in de Generaliteitslanden dan voor het onderzoek naar hun geloofsgenoten in het Noorden. Hierdoor is zij meer afhankelijk van bronnen die de katholieke Kerk en gereformeerden hebben nagelaten. Hoewel het incorporeren van de katholieken in de Generaliteitslanden in het onderzoek zeker een toevoeging is om een zo compleet mogelijk verhaal te vertellen, leidt het gebrek aan egodocumenten er logischerwijs toe dat de ervaringen van de katholieken zelf minder aan bod komen. Dit heeft tot gevolg dat dit zesde hoofdstuk van het boek voornamelijk een beschrijving is van de politieke situatie in de Generaliteitslanden. Het mist daardoor de diepgang die de eerste twee delen zo pakkend maakte.

Katholiek in de Republiek is een publieksboek waarin de bredere historiografische debatten enigszins achterwege zijn gelaten. Tegelijkertijd draagt dit werk wel degelijk bij aan de historiografische trend om religieuze geschiedenis te schrijven vanuit de 'gewone mens', waarbij dagboeken, gedichten en materiele cultuur meer aandacht krijgen, in plaats van religieuze gemeenschappen vooral te bestuderen aan de hand van kerkelijke archieven. Vooral de manier waarop Lenarduzzi de vele verschillende soorten bronnen combineert, van poëzie en dagboeken tot kledingdracht en het lichaam, is inspirerend. Hierdoor schetst zij een uitgebreid en prikkelend beeld van het leven van de katholieken in de Republiek en reikt ze veel aanknopingspunten aan voor vervolgonderzoek. Het boek is daardoor goed bruikbaar voor iedereen die meer wil weten van het katholicisme in de Republiek, geïnteresseerd is in manieren om religieuze minderheden te onderzoeken tijdens en na de Opstand, en wil begrijpen wat het betekende om een katholiek te zijn in de Republiek.